WIELKOPOLANIN

Rok 26. PRZEDPŁATA w POZNANIU Kwartalnie 1,20 m., z odnoszeniem do domu 1,4 m., mies. 40 f. z dnoszeniem 50 f. — „Wielkopolanin“ wychodzi codziennie. REDAKCJA: ulica Dolna Wałowa nr. 1, I piętro.

Poznań, niedziela 29 listopada 1908.

Telefon: Ekspedycji 1013. Redakcji 1142.

PRZEDPŁATA na POCZTACH: Kwartalnie 1,25 mk., z odnoszeniem do domu 1,62 mk. INSERATY: od wiersza drobn. 25 f. Rękopisów się nie zwraca. EKSPEDYCJA: ulica Posadowskiego nr. 39. **Nr. 275**

Przedpłata na grudzień.

„Wielkopolanin“ kosztuje na wszystkich pocztach w Niemczech

40 fen.

W Poznaniu zapisywać można „Wielkopolanina“ w Ekspedycji, ul. Posadowskiego nr. 39 i w ajencjach za **40 fen.**

„Wielkopolanin“ zapisany jest w cenniku pocztowym w wykazie głównym (Zeitungs-Preisliste II-te Abtheilung **U** Poln. — W Austrji: Oester. Zeitungs-Preis-Verz. für 1908.

„Wielkopolanin“ dołącza dla swych abonentów bezpłatny dodatek świąteczny z rycinami pod tyt.: **„Ognisko domowe“** i prowadzi Obronę prawną dla swych przyjaciół bezpłatnie.

„Wielkopolanin“ ma obecnie największą z wszystkich pism polskich liczbę abonentów; umieszczane w nim ogłoszenia znajdują jak największe rozprzestrzenienie.

Abonenci „Wielkopolanina“ otrzymują **„Pasiekę“** za niższą opłatą.

„Słowo ministra.“

Nie kto inny tylko Bismarck sam, jest to dziejowo stwierdzonym faktem, powiedział o obietnicach królewskich, że nie warte szeląga. O obietnicach ministrów nic podobnego Bismarck, ile wiemy, nie powiedział.

Kto jednak czytał ostatnie rozprawy w parlamencie niemieckim nad przyczynami katastrofy w kopalni Radbod, do dziwnych może dojść wniosków.

Wicemarszałek parlamentu powołał 2 posłów socjalistycznych do porządku: Ledeboura za wykrzyknik, że sekretarz stanu, Bethmann-Hollweg świadomie w błąd wprowadził parlament, zapewniając, że znany paragraf językowy nie będzie użytym przeciw zebraniom Tow. robotniczych zawodowych, oczywiście także polskich i Huego, który oburzony tem powołaniem do porządku kolegi zawołał: „Ledebour mówi tylko prawdę“. Sekr. stanu p. Bethmann-Hollweg zastrzegł się przeciw zarzutom obu posłów, starając się dowieść, że paragraf językowy miał być według jego oświadczenia użytym przeciw polskim Towarzystwom zawodowym, ponieważ prócz celów zawodowych mają także cele polityczne. (?)

Przeciw temu tłumaczeniu się ministra przytacza „Berl. Tageblatt“, co następuje;

„Chcielibyśmy na podstawie stenograficznych zapisków wyjaśnić dyskusją parlamentową z dnia 4 kwietnia, w którym to dniu zadecydowały się losy ustawy o stowarzyszeniach ze znanym paragrafem językowym. Wolnomyślny poseł Payer wyjaśniał, że partje wolnomyślne nie chcą dać rządowi przyczyny do wykluczenia ich z bloku, ale stawiają pewne warunki, które następnie wyjaśnił poseł Müller z Meiningen.

Powołał on się na oświadczenie sekretarza stanu Bethmanna - Hollwega w związku z przemową posła Gräfa, w której tenże mówił o lojalnych dążeniach Towarzystw robotniczych. Poseł Müller z Meiningen oświadczył:

„Nie chcemy wprowadzać pojęć, które się dają według woli naciągać, i które mogą być zastosowane w dziedzinie politycznej.

„Pragniemy, aby wszystkie organizacje robotnicze otrzymały takie prawa, jak „chrześciańskie związki robotnicze, Hirsch Dunckerowskie i wszystkie inne organizacje robotnicze.“

Na to odrzekł p. Bethmann-Hollweg, że mowę jego mylnie pojęto tak, jakby tylko ruch zawodowy chrześciańsko - społecznych organizacji miał na oku.

A dosłownie powiedział:

„Przywięzuję wagę do tego, aby się pod tym względem żadna omyłka nie zakradła i stwierdzam wyraźnie, że mych uwag **nie** ograniczyłem bynajmniej do **chrześciańsko-społecznych organizacji robotniczych i do tych części ruchu zawodowego.“**

Na oświadczenie to odpowiedziała lewica brawem! i głosowała za paragrafem językowym. Onegdaj oświadczył wolnomyślny poseł Gothein, że tak on, jak i 11 jego kolegów byliby głosowali przeciwko paragrafowi językowemu, gdyby się byli spodziewali takiego zastosowania ustawy, jak obecnie (to znaczy, gdyby się byli spodziewali zakazów polskiej mowy na zebraniach polskich związków zawodowych). Tych 12 posłów zadecydowało o paragrafie językowym; przyjęto go bowiem 200 przeciwko 172 głosom. Gdyby tych dwunastu wolnomyślnych było przeszło do opozycji, — paragraf językowy byłby upadł.

Poseł Gothein sądził i tym razem, że pruski minister spraw wewnętrznych Moltke postąpił wbrew przekonaniom pana Bethmanna Hollwega i zalecił mu podanie się do dymisji. Ale p. Bethmannowi ani się to śniło, przeciwnie zakrył pruskiego ministra spraw wewnętrznych, twierdząc, że polskie związki zawodowe mają także cele polityczne, zatem ukrócił w następstwie opiekę, przyrzeczoną związkom zawodowym.

Jesteśmy zdania — pisze „Berliński Tageblatt,“ że parlament nie powinien tak obojętnie znieść takie złamanie słowa, lecz dalej sprawy dochodzić — Nie uchodzi, aby przedstawiciele rządu przeinaczali swe słowa. Ten przykład jednak dowodzi, co sądzić o ogólnikowych przyrzeczeniach ze strony rządu. W końcu powiada „Berl. Tageblatt,“ że parlament powinien uzyskać prawo dołączenia do interpelacji z niej wynikających wniosków. Gdyby parlament prawo to miał, p. Bethmann-Hollweg byłby otrzymał wotum niezaufania. —

Tyle pismo niemieckie.

Nie wiele potrzeba do powyższego dodawać, chyba to jedno, że my nie tylko z tego jednego przykładu, ale z wielu innych wiemy, co sądzić o obietnicach pruskich.

Deklaracja narodowo-polskich Towarzystw z Bottrop.

Z powodu słabego udziału w obchodzie jubileuszowym na cześć Ojca św., jak również z powodu morderstwa, które się tutaj w ostatnich dniach wydarzyło, wygłosił X. Vennekamp w niedzielę dnia 15 listopada r. b. kazanie, czyniąc wszystkich Polaków i Towarzystwa niżej podpisane odpowiedzialnemi za wyżej wymienione wypadki. Dla lepszego zrozumienia Polakom w Bottrop, podajemy pewne ustępy ze wzmiankowanego kazania.

Zaczął bowiem od słów Chrystusa, które miał powiedzieć do apostołów „Idźcie i nauczajcie nietylko w kościele ale i poza kościołem“. Przechodząc z tego na ostatnie morderstwo popełnione przez „turnera“ Noszkę na Tomiczku, zwalał winę na tutejsze Stowarzyszenia polsko-narodowe i Polaków ogółem, wołając: „krew niechaj spadnie na was.“ „Gdyby Polacy tyle nie pili, tańczyli i więcej do kościoła chodzili — wypadek ten byłby się nie zdarzył“. Wychwalając Niemców, że lepszymi są od Polaków, z całą siłą uderzył na Sokołów i Stowarzyszenia narodowo-polskie, że poszczególni członkowie nie chodzą do spowiedzi św. — oraz odmawiają mu odpowiedzi co do prowadzenia się ich stołowników.

Używszy uszczypliwych wyrazów „oto macie waszych narodowców“ w celu zohydzenia Towarzystw polskich, wniósł apel do ludności, dla czego osoby takie wśród siebie cierpi, które mu w pracy przeszkadzają. Równocześnie zapytał się: „Gdzie macie waszą młodzież?! W Sokołach i tym podobnych Stowarzyszeniach“ — odpowiedział. Dalej zarzucał Polakom lichy katolicyzm, że na obchód jubileuszowy stawiło się tylko 200 osób, wołając: Gdzie są owe „czternaście tysięcy Polaków? Wspomniał także o pewnym księdzu, który pomiędzy innemi miał zwiedzić także Afrykę i o Polakach w Bottropie złożył jak najlichsze świadectwo. Kończąc kazanie zrobił X. Vennekamp najcięższy zarzut wszystkim Polakom razem jakoby po pierwsze: byli za mało ofiarni na cele kościelne, na cele „Vinzenz i Bonifaciusverein“, z których ostatnich instytucji najwięcej korzystają — gdyż Niemcy nie potrzebują, bo mają dosyć. Oto główne punkty kazania.

Wobec tego poczuwamy się do obowiązku zaprotestowania i oświadczenia w celu wyświetlenia prawdy, co następuje:

1) Polacy ogółem a członkowie Towarzystw szczególnie potrafią uczcić, uszanować i odróżnić księdza, sługę Bożego, od księdza polityka ubranego w suknię kapłańską.

2) Za morderstwo wyżej wymienione Polacy odpowiedzialności brać nie mogą i krwi przelanej obawiać się nie potrzebują — gdyż morderca był członkiem niemieckiego „turnvereinu“, i tam naukę swoją pobierał.

3) Co do pijaństwa i tańców potrzeba nam się szerzej rozwieść. Trzeba poniekąd przyznać, że pijaństwo wśród Polaków jest rozpowszechnione — lecz winy nie można zwalić na Tutejsze Towarzystwa, tylko trzeba z ubolewaniem przyznać, że pośrednio winę ponosi także X. Vennekamp. Szanownym Rodakom w Bottropie zapewne pozostały jeszcze dobrze w pamięci czasy, kiedy wieleb. X. prałat Brylski dojeżdżał tudotąd dla sprawowania opieki duchownej wśród Polaków. Pomimo tego, że pobyt jego tutaj był krótki — gdyż uchodzić musiał przed prześladowaniem pruskiego systemu za granicę — to jednak do dziś pozostały ślady jego pracy pod względem umoralnienia ludności polskiej. Pamiętne są wszystkim słowa kapłana tego: „Idźcie prosto z kościoła do domów waszych nie w prawo lub w lewo i zanieście błogosławieństwo odebrane w kościele żonom i dziatkom waszym.“ Polacy słowa te tak ściśle przestrzegali, że szynkarze niemieccy do dziś je wspominają. Gdyby praca w kierunku tym nie była ustała, zostaliby zmuszeni do zamknięcia swych wyszynków — jak również i pijaństwo byłoby nieomal zupełnie wytępione.

Gdy po przymusowem wydaleniu X. Brylskiego walki z pijaństwem zaniechano, a brzydki nałóg znów szerzyć się zaczął, podjęto walkę z nim na nowo przez tutejszy oddział „Wyzwolenia“, który przed mniej więcej trzema laty założony został. Ażeby pozyskać duchowieństwo do tej trudnej walki poszli członkowie Towarzystwa tego do X. Vennekampa, prosząc go o współudział w pracy na polu wstrzemięźliwości. X. Vennekamp nietylko że udziału w pracy odmówił, lecz nawet sali Domu Czeladzi, która stoi pod zarządem księży, oddać się wzbraniał.

Kiedy latem 1906 r. X. Niesiołowski z Pleszewa przybył na obczyznę z agitacją w celu szerzenia idei wstrzemięźliwości, poszedł osobiście do rzeczonego księdza i prosił go o oddanie sali na wiec przeciwalkoholowy, X. Vennekamp zbył go jednakowoż krótką odpowiedzią, że sali oddać nie może, „gdyż jakkolwiek są to ludzie dobrzy — lecz prowadzą walkę przeciwko mnie.“ Przy tej sposobności radził X. Niesiołowskiemu zrobienia dobrych interesów z kopalniami tutejszemi w celu werbowania robotników, zamiast agitacji przeciw pijaństwu.

4) Zarzut, jakoby Polacy do kościoła nie chodzili, jest bezpodstawnym, tembardziej odnoszący się do członków Towarzystw podpisanych. Że Polacy do X. Vennekampa do spowiedzi św. nie chodzili, nie jest jeszcze dowodem ich opieszałości religijnej, bo księży katolickich jest więcej. Zresztą X. Vennekamp tem właśnie oświadczeniem swojem wystawił sobie to smutne świadectwo, że Polacy do niego jako duszpasterza zaufania nie mają i to z powodu jego politycznych walk przeciwko Towarzystwom, którym pod względem religijnym zgoła niczego zarzucić nie można. Zaś rzeczą Tow. gimnastycznego „Sokół“ nie jest badać, kto chodzi lub nie chodzi do spowiedzi — gdyż „Sokół“ nie jest Towarzystwem wyznaniowem. Co do zapytania X. Vennekampa, gdzie nasza młodzież, żądamy wyjaśnienia, dlaczego

tym pięciu młodzieńcom, którzy się przed trzema laty do „Bractwa Różańcowego“ zgłosili na członków, wstępu odmówiono? Gdzież młodzież nasza ma pójść? czy do Turn-Rauch-Sauf- albo Spielvereinów?

5) Przez zarzucenie nam przez X. Vennekampa lichego katolicyzmu, uszczerbku nie ponosimy — gdyż Głowa Kościoła Jego Świątobliwość Pius X. wystawił Polakom najchlubniejsze świadectwo. Żalenie się na lichy udział w obchodzie jubileuszowym na cześć Ojca św. nie może odnosić się do nas, gdyż Towarzystwa zaproszone nie zostały. Co do owego księdza, który się tak niepochlebnie wyraził o Polakach, nadmienić muszę, że kapłan, który nie całe sześć godzin bawił w Bottrop, stosunków tutejszych znać nie mógł i sądu o tutejszej Polonji wydać nie potrafi.

Śmieszny wprost jest zarzut o nieofiarności Polaków, gdyż bodaj który naród tyle ofiar na cele religijne składa, co naród polski. A że na instytucje niżej wymienione — Vincenz & Bonifaciusverein — groszem sypnąć nie chce, ma zupełną rację, gdyż sieroty polskie wchodzące w te instytucje wychodzą na wskroś zniemczone; a więc na cele germanizacyjne Polacy datków składać nie myślą.

Wobec tego wszystkiego oświadczamy, że liche świadectwo pod względem katolicyzmu i pojęcia sprawiedliwości wystawiają sobie księża niemieccy i „uczciwi Niemcy“ w Bottropie przez to, że czternaście albo raczej szesnaście tysięcy Polaków sali na zebrania Towarzyskie uzyskać nie mogą i zmuszeni są cisnąć się w prywatnym domu. Tak więc Polacy, którym i tak już jest odebrany język publiczny, z łaski księży nie są w stanie zarzutów publicznie odeprzeć.

Protestujemy wobec tego przeciwko wszelkim bezpodstawnym wywodom X. Vennekampa i odpieramy je publicznie jako n i e p r a w d z i w e, żywiąc nadzieję, że w przyszłości wypadki podobne się nie powtórzą. W przeciwnym razie będziemy zmuszeni do podjęcia środków energiczniejszych.

Z a r z ą d
Tow. polsko-katolickiego „Jedność“ pod opieką śś. Jacka i Stanisława Kostki:
Franciszek Zgol, prezes. Józef Marcol, sekretarz.
Ludwik Łopacz, skarbnik.
Tow. gimnastyczne „Sokół“:
Fr. Gołembiewski, prezes. Paweł Kozielski, sekretarz.
Jan Gruszka, skarbnik.
Oddział „Wyzwolenia“ Zarząd w Bottropie:
Fr. Pietreczko, prezes. Józef Łuczko, sekretarz.
Maciej Mika, skarbnik.
Koło śpiewu „Wyspiański“:
Augustyn Słanina, prezes. Jan Koźlik, sekretarz.
Jan Demel, skarbnik.

O stosunkach szkolnych w Gniewkowie

mówił X. dziekan Haupa na wiecu w Gniewkowie. Z przemówienia tego podajemy następne dane:

W parafji gniewkowskiej istnieją tylko dwie szkoły, w Gniewkowie i Suchatówce, obie są parytetyczne. Do szkoły w Gniewkowie (sześć klas dla chłopców i sześć klas równoległych dla dziewcząt), uczęszcza 674 dzieci, w tym 468 katolickich, 200 ewangelickich i 6 żydowskich. Zatem więcej niż dwie trzecie jest dzieci katolickich i zarazem polskich, a mniej niż jedna trzecia ewangelickich. Sił nauczycielskich jest natomiast 7 katolickich, a 5 protestanckich. Stosunek ten nie odpowiada zatem bynajmniej liczbie dzieci katolickich.

Już w r. 1904 zaczęto w dwóch najniższych oddziałach, w 5 i 6 klasie używać w nauce religji obok języka polskiego języka niemieckiego. Nieco później wybrano z 5 i 6 klasy 14 dzieci polskich, utworzono z nich oddział niemiecki i kazano im się uczyć religji po niemiecku. Ojcowie tych dzieci, widząc, co się dzieje, od razu zrozumieli, że to pierwszy krok, aby i w 5 i 6 klasie zaprowadzić naukę religji zupełnie po niemiecku. — Chcąc temu przeszkodzić, zaprotestowali przeciwko udzielaniu ich dzieciom religji po niemiecku. W październiku 1904 r. wysłano do inspektora powiatowego, radcy szkolnego Wintra w Inowrocławiu protest, na który dopiero 24 grudnia nadeszła odpowiedź, że uwzględnionym być nie może, gdyż odnośne dzieci naukę religji w języku niemieckim ze zrozumieniem(?) pobierać mogą.

Nie długo potem, po cichu, tak że nikt z ojców rodzin niczego nie zauważył, zaprowadzono w 5 i 6 klasie dla wszystkich dzieci polskich naukę religji po niemiecku. Stało się to, o ile odgadnąć można w pierwszej połowie 1905 roku.

To spowodowało ojców dzieci do drugiego protestu, w którym powołali się na okólnik księdza arcybiskupa Stablewskiego z dnia 16 października 1905 roku, podkreślający niedostateczność nauki religji, udzielanej w obcym języku, wystosowano z końcem maja 1906 roku do królewskiej rejencji w Bydgoszczy wniosek o przywrócenie nauki religji w języku ojczystym w odnośnych dwóch niższych klasach. Podpisało go 71 ojców. Równocześnie wysłano prośbę do śp. X. arcybiskupa, by poparł te usiłowania. X. arcybiskup dał pośrednią odpowiedź w słynnym okólniku z dnia 8 października 1906 roku, w którym zmarły dostojnik Kościoła z goryczą oświadczył, że wszelkie starania w tym kierunku czynione są bezskuteczne.

Królewska rejencja do dziś dnia na ów wniosek nie odpowiedziała. Wysłano również zażalenie do ministra oświaty, Studta, lecz i na nie nie nadeszła żadna odpowiedź.

Nic też w szkole gniewkowskiej pod względem nauki religji dotąd się nie zmieniło. Obecnie zatem w 5 i 6 klasie tak samo jak w 4 wyższych klasach pobierają dzieci naukę religji po niemiecku. Dziecko polskie, które ani słowa niemieckiego nie usłyszało, gdy z 6 rokiem życia pierwszy raz do szkoły przyjdzie, już religji po niemiecku uczyć się musi.

Pięćsetna rocznica bitwy pod Grunwaldem

przypada na 15 lipca 1910 roku. Przypomina o tem wychodząca w Włocławku „Gazeta Kujawska“ i pisze:

„Niechaj wolno będzie nam mieć nadzieję, że wiekopomny dzień 15 lipca roku będzie jednocześnie dniem święta powszechnego, w którym nastąpi odsłonienie pomnika na cześć i pamiątkę zwycięstwa pod Grunwaldem. Ponieważ nie w naszej mocy postawienie pomnika tam gdzie się odbył bój na śmierć i życie na polach Grunwaldu i Tannenberga, przeto należałoby wznieść pomnik w tej dzielnicy, która niegdyś z racji bliskiego sąsiedztwa ucierpiała od Krzyżaków, a dziś najwięcej jest zagrożoną przez kolonizacją pruską.

Miejscowością tą są Kujawy (część ich w Królestwie Polskiem z stolicą Włocławek). Tutaj też powinien powstać pomnik, jako widomy znak dla drapieżnych sąsiadów, iż naród, który zdobył się na Grunwald, wytępić się nie da.

Organ włocławski dodaje słusznie, iż „naród nasz potrafi budować pomniki nietylko z kruszcu lub kamienia, ale nawet z ziemi“...

Gdyby ten piękny projekt się ziścił, mielibyśmy nowy kopiec, „Kopiec Grunwaldzki“. Rząd rosyjski nie powinien się sprzeciwiać tym zamiarom. Polska przecież w dniu tym pamiętnym piersiami swego rycerstwa zasłoniła słowiańszczyznę na długie wieki od podbojów germańskich, krusząc potęgę krzyżacką.

Zaznaczyć trzeba, że Niemcy chcą wznieść na polach Grunwaldu pomnik dla poległych tamże rycerzy niemieckich.

Wybory w śremsko-średzkiem.

Średzki komitet powiatowy uchwalił następującą listę kandydacką: 1) adwokat T r ą m p c z y ń s k i z Poznania. 2) Zygmunt C h ł a p o w s k i z Turwi, i 3) dr. L e w a n d o w s k i z Kłon.

Walne zebranie wyborcze na powiat średzki odbędzie się w dniu 6 grudnia.

Wiadomości polityczne.

Niemcy. Berlin 26 listopada. (Z parlamentu.) Dalszy ciąg rozpraw nad reformą finansów rzeszy. Poseł Müller z Meiningen oświadcza się przeciw większej części projektów podatkowych. — Poseł Schmidt oblicza, że licząc wszystkie ciężary nowo nałożone, obywatele niemieccy będą musieli płacić 1 miljard podatków więcej. — Poseł Mommsen zaleca sprawiedliwsze rozłożenie podatków.

— Berlin 27. Zebranie starszych parlamentu postanowiło, aby wszelkie wnioski dotyczące zmiany konstytucji przedłożono parlamentowi w środę. Przypuszczają, że obrady zajmą kilka dni. Dziś w sobotę zakończy się pierwsze czytanie reformy finansowej, mają w poniedziałek nastąpić obrady o pracy kobiet.

Konferencja dotycząca wojen morskich rozpocząć się ma 4 grudnia.

Austrja. Praga. „Narodni Listy“ notują pogłoskę, z kół poselskich, że przyjdzie do ewentualnego rozwiązania Izby posłów, jeżeli wniosek nagły o aneksji i prowizorjum budżetowem nie zostanie przyjętym.

— Wiedeń. (Pierwsze starcia?) Rano krążyły po Wiedniu pogłoski, że pod Sebrenicą w Bośni banda serbska spotkała się z patrolem austrjackim. Stoczono żywą potyczkę. — Serbowie zostali rozbici i w popłochu uciekli. W ministerstwie wojny na zapytanie w sprawie powyższego napadu dają odpowiedź, że władzom wojskowym nic o napadzie serbskim niewiadomo.

— Wiedeń. Na giełdzie tutejszej zjawił się komisarz rządowy i oświadczył, że pogłoska o wtargnięciu bandy serbskiej do Bośni jest absolutnie nieprawdziwą. Sytuacja polityczna nie pogorszyła się a misterstwo powiadomiłoby w każdym razie giełdę i rynek pieniężny o jakiejkolwiek zmianie. Takież samo oświadczenie złożył komisarz na giełdzie w Budapeszcie. Pogłoska, jakoby ambasador austro-węgierski opuścił Konstantynopol jest nieprawdziwą. — Po obu oświadczeniach komisarza papiery na giełdach poszły znów w górę.

Rosja. (Język wykładowy.) Włodzimierz hrabia Bobriński pospołu z uczestnikami zjazdu praskiego odbył latem podróż po Galicji i opowiada w „Nowem Wremia“ nr. 11729 wrażenia swoje. Pomiędzy innemi czytamy tam: „W Galicji Zachodniej dzieci polskie uczą się wyłącznie języka polskiego, we Wschodniej zaś dzieci ruskie uczą się dwu języków, przyczem od samego wstąpienia do szkoły, czyli mając po lat 6. Nadto obadwa te języki są im obce: język polski i żargon ukraiński, będący brzydką mieszaniną języka polskiego i ruskiego. Polacy w Królestwie poznali dobrze całą niedorzeczność takiego wykładu dwu języków od pierwszego roku szkolnego. Zdaniem mojem, dowodzenie ich, że język rosyjski powinien być wykładany dopiero wtedy, kiedy dziecko poduczy się własnego języka, jest przekonywające. Odmówienie przez Macierz szkolną zaprowadzenia nauki języka rosyjskiego od wstępnej klasy było — jak się zdaje — jedną z przyczyn zwinięcia Macierzy. Mam przekonanie, że rząd nasz nie miał słuszności tak samo, jak Polacy w Galicji. Obowiązkiem Polaków z Królestwa jest udzielić swojego doświadczenia Polakom austrjackim, a obowiązkiem rządu naszego jest niebrać złego przykładu z władz galicyjsko-polskich.“

Z Towarzystwa Przemysłowego (starego) w Poznaniu.

Miesięczne zebranie Towarzystwa Przemysiowego zagaił w czwartek, dnia 19 b. m. w sali Domu Przemysłowego prezes p. profesor dr. Drygas a po odczytaniu protokułu z ostatniego zebrania przez sekretarza p. J. Zeylanda, wygłosił p. Wojciech Gniatczyński odczyt „O nadużywaniu kredytu“.

Prelegent przdstawił działanie naszego przemysłowca i kupca i wszystkie słabe strony, które towarzyszą przy posługiwaniu się obcym groszem. Tak jak kredyt jest niezbędnym dla podniety handlu i przemysłu, tak też działa on zabójczo w ręku niedoświadczonego lub nieumiejącego liczyć przemysłowca i kupca. Nie tylko kupiec i przemysłowiec musi liczyć się z rozsądnem użyciem kredytu, lecz kredyt jest to łańcuch łączący całe ognisko ludzkości, tak jak rzadko który inny środek przenika on wszystkie ogniwa społeczeństwa. Nasi kupcy i przemysłowcy najczęściej w ten sposób stają się winnymi nadużywania kredytu, że sami udzielają go w dłuższej i obszerniejszej mierze, niż to czynią ich dostawcy towarów. W następstwie tej nieoględności upada nieraz pracowity i oszczędny kupiec lub przemysłowiec. — Rzadko kto stosuje się ściśle do zasady tej, aby tyle tylko brał na kredyt, ile jest w możności na termin płaty zapłacić.

Uchylając rąbka z tajemnic życia kupców i przemysłowców, prelegent przedstawił między licznymi przykładami, że istnieją ludzie mienni a przytem tak naiwni, że nigdy prędzej nie płacą swych rachunków, dopóki wierzyciel nie zawezwie pośrednictwa sądu. Są bowiem przekonani, że to najlepszy sposób dla zabezpieczenia się przeciw przedrożeniu i wyzyskowi ze strony kupca lub prze-

---

38

MACOCHA.

Powieść z francuskiego.

(Ciąg dalszy.)

— Ależ takie zamiłowanie spokoju w twoim wieku jest śmiesznością. Trzeba korzystać z młodości. Nie w życiu to domowem, między czterema ścianami można uchwycić sposobność, która się zdarza i najczęściej, raz jeden tylko.

— Schwycić sposobność? — powtórzyła Teresa — o jakiej sposobności mama mówi?

Zamiast odpowiedzieć, Eugenia zapytała:

— Jak znajdujesz barona Rittera, twojego tancerza dzisiejszego?

— Jak go znajduję?

— Jak.

— Człowiek bardzo przyjemny.

— Więc ci się podobał?

Teresa uczuła bolesne ściśnienie serca.

— Podobał się? — wyjąkała głosem stłumionym — pod jakim względem?

— Jako mąż.

Teresie wydało się, iż spostrzegła w tej chwili otwierającą się przed nią przewidywaną straszną przepaść i wybuchła płaczem.

— A to co takiego? Co znaczy ten płacz? — zawołała pani Daumont tonem brutalnym. Co za głupie dziecko! Z jakiegoż to powodu płaczesz?

— Ja sama nie wiem... boję się.

— Czego się boisz, głupia dziewczyno? Boisz się szczęścia? Ależ ty jesteś idjotką! To szaleństwo! Przed dzisiejszym balem starałam się powiadomić cię o moich zamiarach i nadziejach, tłómaczyłam ci długo, co myślę uczynić dla twojej przyszłości i naszej. Zrozumiej, iż nie zniosę nigdy najmniejszego oporu z twej strony! Co postanowiłam, musi się spełnić. Twoim obowiązkiem jest poddać się, a nie, to ja potrafię cię zmusić do posłuszeństwa.

— Więc mama chciałaby, żebym ja wyszła za barona Rittera? — wyjąkała Teresa.

— Oświadczenie się jego o twoją rękę jest najgorętszem mojem życzeniem.

— Ależ dla czego?

— Ponieważ posiada bardzo wielki majątek, a nadto łączy w sobie wszystkie przymioty zdolne cię uszczęśliwić. Jestem pewną, że będzie cię kochać, a nawet kocha cię już teraz, to jest widoczne, nawet nie stara się tego ukrywać. Kochając cię, będzie prosić o twoją rękę, to jasne. Twój ojciec i ja zgodzimy się z najwyższą radością, a wtedy, jakby za uderzeniem laską czarodziejską w bajce fantastycznej, znajdziesz się przeniesioną z dotychczasowej mierności w świat bogactwa i przepychu! Wtedy będziesz mogła powiedzieć sobie, żeś wygrała wielki los na loterji małżeństwa! Chciałabym się uradzić pod taką gwiazdą, jak twoja! lecz na nieszczęście nigdy mi się nie wiodło... nigdy!

— Ależ mamo — ośmiela się wtrącić młoda dziewczyna — toć on mieć musi lat najmniej pięćdziesiąt.

— Więc cóż to szkodzi, skoro jest tak doskonale zakonserwowanym?

— Ależ on prawie nie ma włosów na głowie.

— Lepiej jest mieć miljony, niż włosy.

— Ja mam lat siedmnaście, a chociaż baron jest zakonserwowany tak dobrze, zawsze przy mnie będzie wyglądać za staro.

— Właśnie tak być powinno. Będąc młodą żoną człowieka dojrzałego, będziesz mogła robić co ci się podoba, będziesz go wodziła za nos.

— Ja wiem, że niepodobieństwem mi będzie kochać tego Rittera.

— Ależ mój Boże! któż ci mówi o kochaniu... wiem bardzo dobrze, że nie będziesz go kochała i rzecz nie w tem... jest to małżeństwo z interesu. My pragniemy dla ciebie nie miłości, ale majątku! I znaleźliśmy go... leży... tylko rękę wyciągnąć i o ile od nas zależeć będzie, nie wypuścimy go. Jeszcze raz ci przypominam i zapamiętaj to sobie, musisz wyjść za barona i radzę ci, żadnego wahania się... żadnego oporu, bo to do niczego nie doprowadzi. Potrafię się ugiąć!

(Ciąg dalszy nastąpi.)

mysłowca, mają bowiem przekonanie, że sąd najlepiej rachunki kontroluje. Wiele naszych pań i panów nadużywa kredytu przez opieszałość.

Ile traci nasz przemysł i kupiectwo na nadużywaniu kredytu, dają najlepszy pogląd domy towarowe, które się tylko rozwijają i bogacą z tego głównie powodu, że nie sprzedają towarów na kredyt. Sprzedając tylko za gotówkę, wykluczają z grona swej klienteli tych, którzy z góry biorą towary na kredyt, aby nigdy nie zapłacili.

Większość naszych rzemieślników, których pomnożenie się nie stoi w normalnym stosunku do rozrostu naszego społeczeństwa w ostatnim czasie, daje swym odbiorcom zbyt wiele ułatwienia do nadużywania kredytu i to z obawy przed konkurencją lub z opieszałości. — Rzadko kiedy rzemieślnicy wysyłają na czas rachunki, aby utrzymać się w pamięci dłużnikom, z powodu tego powstają tak wysokie pretensje, że klient ich zapłacić nie może w ogóle lub tylko zwolna.

Z referatu pana Gniatczyńskiego wywiązała się bardzo ożywiona dyskusja, w której zakierali głos pp. mecenas Wyczyński, Lewandowski, Szymański, Bąkowski i inni.

Pod komunikatami dyrekcji podał prezes do wiadomości, że na członków przyjęto pp. inżynjera Maćkowiaka i dr. Antoniego Seydę, chemika i właściciela pralni chemicznej.

Dalej polecił p. prof. Drygas szczególniejszej ofiarności członków i całego społeczeństwa szkołę wieczorną Towarzystwa Przemysłowego, która, ogołecona z wszelkich funduszów, koniecznej potrzebuje subwencji, aby nadal istnieć i młodzież przemysłową kształcić mogła.

Dnia 1 na sądzie w Kobylinie w ratuszu o godz. 12 posiadłość zapisana nr. 798, Józefa Woźnego, w obszarze 3,74 ar.

Subhasty w grudniu.

Dnia 1 na sądzie w Bydgoszczy o godz. 11 posiadłość zapisana Schönhagen nr. 103, Wilhelma Knelke, w obszarze 20,27 ar., oszacowana do podatku na 1473 m. dochodu.

Dnia 2 na sądzie w Wągrówcu o godz. 10 folwark zapisana Nowe nr. 4 Antoniego Błachowiaka, w obszarze 102, 27,60 ha.

Dnia 2 na sądzie w Ostrzeszowie o godz. 10, gospodarstwo zapisane Skarydzew nr. 12 i 30, Stanisława i Barbary Gocha, w obszarze 12,46,69 ha.

Wiadomości z blizka i z daleka.

Poznań, dnia 28 listopada 1908.

Uczmy dzieci czytać i pisać po polsku!

* **Dnia 29 listopada** przypada rocznica powstania z roku 1830. Chorążowie szturmują Belweder, zapał ich porwał lud i wojsko. Rozpoczęła się chlubna walka o niepodległość Polski. Rozczytujmy się w dziejach tego powstania.

* **Wielkopolskie karty z pelikanem** sztuka 10 fen. są do nabycia wszędzie tam gdzie się sprzedaje telegramy gratulacyjne.

* **Biedna wdowa,** mająca dwoje chorych dzieci do utrzymania, sama słaba i do pracy niezdolna, udaje się na tej drodze do miłosierdzia publicznego. Składki przyjmuje nasza ekspedycja, ul. Posadowskiego. Bóg zapłaci.

* **Na ubogą wdowę** złożono 18,90 mr. i wręczono komu się należy. W dalszym ciągu złożył p.: W. Krawiec z Chytrowa 1,70 marek.

* **Ze składką za rok 1907 zalegają** jeszcze następujące powiaty: wschowski, skwierzyński, bydgoski, miasto Bydgoszcz i Poznań. — Składkę za rok 1908 wpłaciły powiaty śremski i żniński,

Prowincjalny komitet wyborczy na Wielkie Ks. Poznańskie.
M. Więckowski, skarbnik, ulica Teatralna nr. 6.

* **Z teatru.** Dziś w sobotę po raz pierwszy „20 dni kozy“ krotochwila w 3 aktach M. Hennequin'a i P. Vebera. Ceny zwyczajne. — W niedzielę po południu o godz. 3: „Halszka z Ostroga,“ dramat w 5 aktach J. Szujskiego. Ceny zniżone. — W niedzielę wieczorem po raz 14 „Halka“ opera narodowa w 4 aktach St. Moniuszki Ceny operowe. — W poniedziałek po raz drugi „20 dni kozy“, krotochwila w 3 aktach Hennequin'a i Vebera. Ceny wyczajne. — Ulegając licznym zamówieniom i żądaniu publiczności z prowincji i okolicy, dyrekcja teatru polskiego powtarza w niedzielę, dnia 29 listopada po raz 14 ulubioną operę „Halkę,“ która nie przestaje wypełniać stale widownię po brzegi dzięki swej istotnej wartości muzycznej w pierwszym rzędzie, a po drugie wyborna obsada partji i okazała wystawa w połączeniu ze śpiewanym oraz malowniczymi tańcami, układu pana Faliszewskiego, baletmistrza „Teatrów Rządowych“ w Warszawie, zadowolnić mogą najwybredniejszą publiczność.

* **Sprostowanie.** Zaznaczamy, że w ostatniem pokwitowaniu zaszła mimowolna pomyłka, a mianowicie: nie pan Sulicki, ale pan Siuchniński, złożył ofiarę 10 mk. w miejsce sprzedaży rabatowej, co dla porządku prostujemy niniejszem.

Benzelstjerna Engeström,
plac Królewski nr. 1.

* **Poznań.** (Urząd stanu cywilnego z dnia 25 listopada 1908 r.) Śluby: Krawiec R. Klapecki z Jadw. Grzybowską, Robotnik Jan Nowak z St. Grendowicz. Dekarz Jan Małolepszy z M Kozioł. Malarz J. Żak z K. Wysocką. Kupiec L. Halke z Marją Wunsch. — Urodziny. Syna: Robotnik P. Piotrowski. Kowal J. Janowski. Lekarz powiatowy dr. Fr. Steiner. Ślusarz Jan Szymańczyk. Niezamężne W. i D, — Stolarz St. Sroka. Dozórca chorych Antoni Michalski, Kowal St. Adamski. — Córkę: Robotnik K Nowak. Niezamężne L., M. i T. Stolarz St. Łukaszyk. Inżynjer W. Maćkowiak. Kupiec P. Urbanowski. Robotnik Fryd. Mayer. — Umarli: Pobierający rentę T. Jakubowicz 73 lata. Panna St. Wyganowska 30 lat. Aktorka E. Mandel ur. Spitz 27 lat. Służąca Fr. Kurzawa 16 lat. Wład. Domagała 15 lat. Z. Ball 25 dni.

* **Z powodu zakazu** policyjnego nie odbędzie się kurs społeczny dla kobiet na sali Domu Katolickiego, lecz na sali parafjalnej św. Jana przy Komandorji w Poznaniu. Program nie ulegnie zmianie, — tylko przesunie się o tyle, iż otwarcie kursu nastąpi nie w poniedziałek po południu, lecz we wtorek, dnia 1 grudnia o godz. 9 rano; kurs zakończy się dopiero w czwartek w południe. Msza św. we wtorek o godz. 8 w kościelele Farnym. Do sali parafjalnej na Komandorji należy wyjeżdżać koleją elektryczną na Śródkę (napis Dom) skąd dwie minuty do sali.

Za Zarząd Główny
Związku kat. Towarzystwa kobiet prac.
X. Czechowski, sekretarz jener.

* **Baczność** członkowie Polsk. Zw. Zawodowego! Z powodu zakazu odbycia zebrania członków P. Z. Z. przez tutejszą policją, które się miało odbyć 26 bm. w domu Katolickim, urządzamy publiczne zebranie w poniedziałek 30 bm. o g. 8 wieczorem w Głównie na sali p. Anderscha. Przemawiać będzie główny prezes Zjednoczenia Zaw. p. Sosiński z Bochum. O liczny udział członków jako i gości prosi

Gł. Zarząd P. Z. Z.

* **Wystawę robót kobiecych** otwieramy przy ul. św. Marcina nr. 64, I ptr. Okazy wystawowe będziemy przyjmować w sobotę, dnia 28 listopada rb. od godziny 3 po południu do 6 wieczorem i w poniedziałek, dnia 30 listopada od godziny 10 rano do 12 w południe i od godziny 3 po południu do 6 wieczorem.

* **Baczność.** Uwagę pp. gospodarzów zwracamy na dzisiejszy anons dotyczący maszyn rolniczych z firmy M. Michałowskiego w miejscu. Polecamy tę firmę gorąco.

* **Zwracamy** szczególną uwagę czytelnikom naszym na ogłoszenie domu konfekcyjnego S. Brzeskiego, który poleca garderobę męską. Zakład p. Brzeskiego jest znanym z wyborowych materjałów i tanich cen.

* **Dnia 20 bm.** zaginął mi w Poznaniu złoty zegarek damski z cieńkim łańcuszkiem na szyję, wartości 40 mk. Uczciwy oddawca odbierze stósowne wynagrodzenie. E. Styczyńska, Chojnica, b. Posen Uebungsplatz.

* **Przy liczeniu bydła** na 1 grudnia rb. winni pp. rzeźnicy podać także ilość bydła stojącego u nich na rzeź lub na sprzedaż z wyjątkiem bydła, kupionego w ciągu dnia 1 grudnia.

* **Wilda.** Szanownym członkom Towarz. Przemysłowców przypominamy, iż msza św. za zmarłych członków. odprawi się w niedzielę, dnia 29 bm. o godz. 9 rano w kościele Bożego Ciała.

* **Śmieszkowo zaprzepaszczone.** Pan Kallak sprzedał Śmieszkowo p. Kowalskiemu, a ten niejakiemu Kamińskiemu, — który je przewłaszczył kolonizacji. — Smutne. — Strata ta niepowetowana, Wywłaszczamy się sami!

* **Hakatystyczna** „Taegl. Rundschau“ donosi, że księżna Radolin, żona ambasadora pruskiego w Paryżu, ma być podobno matką chrzestną okrętu wojennego, któremu ma być dana nazwa „Poznań.“ Okręt ten wkrótce wypłynie na morze. Niemcy poznańscy nie mogą wyjść z podziwienia, że cesarz widocznie źle poinformowany o przychylności księżnej do Polaków zrobił taki wybór. Już dla tego nie kwalifikuje się księżna do tego zaszczytu, ponieważ brat jej, poseł centrowy Oppersdorf, głównie przyczynił się do kompromisu partji centrowej z Polakami na Śląsku. Polacy dotąd tej przychylności od księżnej Radolin nie doznali.

* **Witkowo.** Dnia 25 bm. odbyły się wybory uzupełniające rady miejskiej. — W miejsce ustępujących dwóch radnych, Polaka i Niemca, wybrano dwóch Polaków, tak że obecnie żadnego Niemca w radzie miejskiej nie będzie.

* **Środa.** W ubiegły poniedziałek założono tu na sali Domu Katolickiego Towarzystwo odczytów ludowych im. Ad. Mickiewicza. Członków przystąpiło na razie 50. — Pierwszy odczyt odbędzie się w niedzielę, d. 5 grudnia rb.

* **Berlin.** Liczne defraudacje popełnił w berlińskiej gazowni książkowy Hauswirt. By ukryć sprzeniewierzenia fałszował on książki. Gdy się fałszerstwa wydały, H. się ulotnił.

* **Morderstwo w Lignicy.** Wdowę po kapitaliście Löwe znaleziono wczoraj w pomieszkaniu jej zamordowaną. W tym samym pokoju śpiącą służącą ogłuszono widocznemi uderzeniami po głowie

* **Nidbork.** W tutejszem miasteczku zastrejkowali stróże nocni i to z powodu obrazy honoru. W miasteczku zaprowadzono bowiem nocne zegarki, kontrolujące stróżów, w czem takowi dopatrują się niezaufania miasta do nich. Ponieważ żaden stróż nie zbroił dotąd nic i spełniał jak najsumienniej swe obowiązki, przeto ta kontrola im się nie widzi i stróżowie zaprzestali obowiązków pomimo grubych kar pieniężnych, jakie na nich nałożono.

* **Handel żywem towarem.** W Żytomierzu wykryto bandę, która od kilku lat trudniła się potajemnym wywozem młodych dziewcząt do Konstanypola. Część członków tej szajki schwytano, część zaś zdołała uciec za granicę. Śledztwo prowadzi sędzia do spraw szczególnej wagi. Punktem, skąd wywożono nieszczęśliwe dziewczęta, — były pokoje umeblowane Goldanbergowej i mieszkanie niejakiego Ginsburga. Żywy towar odsyłano przez Odesę i Baku. Paszportów dostarczał niejaki Brusiłowski, przedsiębiostwem zaś kierował Lejzer Goldenberg, — dłuższy czas mieszkający w Konstantynopolu.

* **300-letni jubileusz** urodzin Miltona, twórcy „Raju utraconego,“ obchodzić będzie Anglja dnia 9-go grudnia rb. W przeddzień uroczystości akademja brytyjska odbędzie posiedzenie nadzwyczajne ku czci Miltona. Do programu samego obchodu wejdą: nabożeństwo i ogólne posiedzenie akademji brytyjskiej w dniu 10 grudnia, dnia zaś 15 grudnia odbędzie się w teatrze w Barilngton Garden przedstawienie tragedji Miltona „Samson Agonistes.“ Nakładem muzejum brytyjskiego wyjdzie też wydanie jubileuszowe dzieł Miltona.

* **Jubileusz czeskiego teatru narodowego.** Praga w dniu 18-tym bm. obchodziła 25-letni jubileusz „Narodnego Divadla,“ pierwszej czeskiej sceny narodowej. Przez długie lata teatr czeski nie miał stałego pomieszczenia, gdy zaś wreszcie, dzięki ofiarności społeczeństwa, wybudowano i otwarto nowy gmach w d. 11 czerwca 1881 tego samego roku w dniu 12 sierpnia padł on ofiarą pożaru. Ponowne składki znalazły energiczne poparcie tak, że już w dniu 19 listopada roku 1883 otwarto uroczyście nowy teatr. W mowie inauguracyjnej poeta Svatopluk Cech, życzył teatrowi, „aby scena jego stała się ogniskiem duchu czeskiego, — aby z niej idee czeskie siały swoje blaski, aby stała się zwierciadłem czynu i nowych myśli rozsiewała brzaski. Niech się cieszy i wonią kwiatów obcych, — ale skroń swoją niech wieńczy jedynie gałęzią lip ojczystych.“ Na frontonie gmachu umieszczono sławny napis: „Naród sobie“. W uroczystości brali udział: Fryderyk Smetana, Jarosław Vrchlicky, Antoni Dworzak, Karol Bendl, Franciszek Kollar i inni.

* **Szkoły amerykańskie.** W Waszyngtonie uchwalono, aby we wszystkich Stanach założono oddzielne szkoły dla białych i czarnych dzieci. Mieszane jak dotychczas szkoły źle wpływają na wrogie sobie plemiona.

* **Żona kupiona na wagę.** Niezwykły ten wypadek zaszedł w pewnej węgierskiej wiosce. W okolicy tamtejszej panuje bardzo stary zwyczaj, że narzeczony płacić musi swym przyszłym teściom krótko przed weselem stosowne odszkodowanie. Pewien bogaty gospodarz w żaden sposób nie mógł się ugodzić z narzeczonym swej córki na ową cenę kupna. — Zwołano więc miejscowego burmistrza, którym jest pewien rzeźnik, by rozsądził spór. Ten też wydał wyrok Salomonowy. Zupełnie po rzeźnicku ustanowił, że za funt wagi narzeczonej, narzeczony zapłacić winien 2,50 mk. Dziewczynę zważono, a że ważyła tylko 86 funt., więc wielce uszczęśliwiony narzeczony zapłacił 215 mk.

* **Kalendarz.** Niedziela, d. 29 listopada rb. Saturnina m. Wschód słońca o godz. 7, min. 47, zachód o godz. 3 m. 49.

Poniedziałek, dnia 30 bm. Andrzeja ap.

Ruch w Towarzystwach.

Zebrania odbędą się:

— Tow. „Pielgrzym“ w niedzielę, dnia 29 bm. na dużej sali Dominikańskiej po południu o godz. 4 i pół po poł.

— Towarzystwa Młodych Przemysłowców w poniedziałek, dnia 30 bm. wieczor. o godzinie 9 na sali w Domu Katolickiego.

— Tow. Przemysłowców w Winiarach w wtorek dnia 1 grudnia o godz. 7 wiecz. w lokalu posiedzeń.

— Kółka Rolniczego małych posiadłości na Górczyn i okolicę w poniedziałek, dnia 30 bm. o godz. 4 na małej salce „Żłóbka-Schroniska“, ul. Bossego.

Wiadomości handlowe.

Poznań, dnia 27 listopada 1908 r.

Pożyczka niemiecka 3 i pół proc.		94,75
Pożyczka pruska ukons. 3 i pół proc.		94,80
dto	3 proc.	85,2[illegible]
Listy zastawne pozn. 4 proc.		103,10
dto	3 i pół proc.	94,—
Listy rentowe pozn. 4 proc.		1 ,8[illegible]
dto	3 i pół proc.	92,75
Renta włoska 4 proc.		104,25
Austrjacka renta złota 4 proc.		97,3[illegible]
Austrjacka renta srebrna 4 dwie 5 prz.		98,80
Listy zastawne polskie 4 i pół proc.		91,10
Renta węgierska złota 4 proc.		92,[illegible]0
Banknoty francuskie za 100 franków		81,65
Banknoty austrjackie za 100 koron		85,35
Banknoty rosyjskie za 100 rbs.		214,45

Poznań, dnia 27 listopada 1908 r.

(Urzędowe sprawozdanie miejskiej komisji targowej na targu zbożowym).

	Za 100 kilogramów: towar piękny	średni	pośledni
Pszenica	20,3	19,4	18,40
Żyto	16,80	15,80	15,—
Jęczmień	17,50	15,50	14,80
Owies	15,60	14,90	14,50

Poznań, 27 listopada rb.

(Urzędowe sprawozdanie targowe miasta Poznania podług zestawienia policyjnego.)

Inne artykuły:		Cena najwyższa m.	najniższa m.	przeciętnowa m.
Słoma snopkowa za 100 kg.		5,—	3,60	5,—
Siano	„	7,—	6,—	6 50
Groch na paszę	„	—,—	—,—	—,—
Ziemniaki	„	4,—	3,60	3,80
Wołowina (od łopatki za 2 kg.		1,40	1,20	1,3[illegible]
Wołowina (od brzucha	„	1,30	1,10	1,2[illegible]
Wieprzowina	„	1,70	1,50	1,6[illegible]
Cielęcina	„	1,60	1,40	1,50
Skopowina	„	1,80	1,60	1,70
Słonina	„	1,60	—,—	1,6[illegible]
Masło	„	2,60	2,40	2,50
Łój wołowy	„	1,20	1,—	1,10
Jaja	za kopę	5,—	4,80	4,9[illegible]

Poznański targ na bydło z dnia 27-go listopada. — (Sprawozdanie urzędowe). Zwieziono lub spędzono:

69	sztuk	bydła rogatego
116	„	cieląt
49	„	owiec
14	„	kóz
296	„	tłustych świń
94	„	chudych „
391	„	prosiąt

Razem 1019 sztuk zwierząt.

Płacono za 50 kilogramów wagi żywej:

Rogacizna: Wołczaki i jałowice I kl. 38—40 mk., II kl. 32—35 mk., III kl. 24—27 mk., Buhaje I kl. 38—40 m., II kl. 32—35 m., III kl. 24—27 m. Krowy I kl. 31—33 m., II kl. 26—28 mk., III kl. 20—23 mk.

Krowy dojne: I kl. —000— mrk., II. kl. 270—340 mk., III kl. 180—240 mk.

Cielęta: I kl. 48—50 m., II kl. 37—42 m., III kl. 30—34 mk.

Owce: I kl. —00— mk., II kl. 30—32 m., III kl. 24—26 mk.

Nierogacizna: I kl. — 52— m. (niektóre wyżej), II kl. 49—50 marek, III kl. 46—48 marek, IV kl. (maciory) 44—49 marek.

Świnie średnie (warchlaki): 33—54 marek za sztukę.

Prosięta za parę 15—3[illegible] marek.

Interes był spokojny. — Targ uprzątnięty.

Wrocław, dnia 25 listopada 1908 r.

	dobry tow. najw. cena mr.	średni tow. najn. cena mr.	pośl. towar najw. cena mr.	najn. cena mr.
Pszenica biała	20,20	19,40	19,4[illegible]	18,[illegible]0
„ żółta	20,10	19,40	19,30	18,40
Żyto	16,90	16,30	16,2[illegible]	15,8[illegible]
Jęczmień	15,—	14,80	14,70	14,40
dla brow.	18,50	18,—	17,90	17,[illegible]0
Owies	15,9[illegible]	15,40	15,[illegible]0	14,80
Groch Wikt.	2[illegible],—	24,—	23,—	22,—
Groch mały	21,—	2[illegible],50	12,30	18,30

	pośl. towar najw. cena mr.	najn. cena mr.
Pszenica biała	18,40	17,—
„ żółta	18,30	16 9[illegible]
Żyto	15[illegible]	15 45
Jęczmień	14,80	14,—
dla brow.	—,—	—,—
Owies	14,70	13,90
Groch Wikt.	21,—	20,—
Groch mały	17,50	17,—

Bydgoszcz, dnia 24-go listopada 1908. (Sprawozdanie Izby handlowej). Pszenica niesp. najmniej 180 funtów holend. wagi 204 mk., gorszy gatunek niżej notowania. — Żyto niesmien., dobre, zdrowe, najmniej 128 funtów holenderskiej wagi 163 marek, najmniej 118 funtów holenderskiej wagi 1[illegible]— marek, liejszy gatunek 154—162 marek. — Jęczmień dla maltowany 150—154 marek. — Jęczmień dla browarów 165—179 marek. — Groch na paszę 172 do 17 marek, do gotowania 191—206 m. — Owies 14 —154 marek. Ceny ustanowiono lecz Bydgoszcz.

Wielka wyprzedaż gwiazdkowa

uznanej ogólnie najtańszej i największej fabryki bielizny i składu płócien

ul. Wrocławska 3 wpob. St. Rynku **M. L. Webera** Telefon 2016. zw. koleji elekt.

Polecam po nadzwyczaj nizkich, dotąd nie bywałych cenach:

koszule damskie z dobrego angielskiego kretonu bogato ubrane koronką 1,75, 1,50, 1,25 — **1.00**

koszule damskie bogato ubrane haftem 3,50, 3,—, 2,25 — **1.90**

koszule damskie z najlepsz. kretonu angielskiego z ręcznie haft. obojczykiem pocz. od — **1.90**

kaftaniki damskie z najlepszego materyału elegancko ubrane 3,—, 2,50, 1,50 — **1.00**

kaftaniki damskie barchanowe białe i kolorowe bogato ubrane 3,—, 2,50 1,50 — **1.25**

koszule damskie nocne bogato ubrane haftem 6,—, 5,—, 4,—, 3.— — **2.50**

majtki damskie bardzo bogato ubrane począwszy od — **1.00**

majtki damskie barchanowe białe i kolorowe 3,50, 3,—, 2,50, 2,— — **1.25**

koszule męzkie z dobrego kretonu 2,—, 1,75, 1,50, 1,25 — **1.00**

koszule męzkie z dobrego czystego i pół płótna 3,50, 3,--, 2,50, 2,— — **1.50**

koszule dzienne białe i kolorowe 4,—, 3,50, 3,— — **2.75**

kołnierzyki, mankiety, krawatki po nadzwyczaj nizkich cenach.

powłoki białe i kolorowe z dobrego materjału 4,—, 3,—, 2,75 — **2.25**

prześcieradła obrąbione 2,50, 2,—, 1,50 — **1.25**

prześcieradła z dobrego barchanu białe i kolorowe 2,—, 1,75, 1,50 — **1.25**

wsypy gładko czerwone albo w pasy w dobrym gatunku 5,—, 4,—, 3,50, 3,— — **2.75**

ręczniki białe i kolorowe w dobrym gatunku 50, 40, 35 — **25** fn.

ręczniki białe adamaszkowe 1,—, 90, 75, 60 fn. — **50** fn.

ręczniki ostre do kąpieli 75, 60, 35 fn. — **30** fn.

obrusy w dobrym gatunku białe i kolorowe 1,25 i — **1.00**

obrusy białe adamaszkowe 2,50 2,— 1,75 — **1.50**

obrusy z 6 serwetkami, białe i kolor. w bardzo pięknym gatunku 6,— 5,— — **3.50**

obrusy z 12 serwetkami w bardzo dobrym gatunku 9,— 8,— 7,— — **6.00**

fartuchy damskie, szerokie 1,50 1,25 1,00 — **75** fn.

fartuchy damskie reformowe w najnowszem wykonaniu 4,— 3,— 2,— — **1.30**

fartuszki damskie, krótkie eleg. 1,50 1,25 1,— 75, 50 — **40** fn.

fartuszki dla dzieci w różnych wielkościach, w ogromnym wyborze

kołdry watowane, kołdry białe i kolorowe, derki do podróży, trykotaże

męzkie, damskie i dziecięce

w ogromn. wyborze po bardzo nizkich cenach.

Matynki zimowe bardzo tanio:

Kupna okolicznościowe dopóki zapasy starczą!

Czysto płócienne chusteczki z małemi, nieznacznemi błędami za połowę zwykłej ceny.
Stołowizna w starszych deseniach znacznie pod ceną.
Halki wełniane, morowe i barchanowe z powodu spóźnionej pory po cenach fabryczn.
Ilustrowane cenniki wysyłam na żądanie darmo i franko!

Ze względu na **daleko posunięty sezon,** a znajdujące się jeszcze nadzwyczaj wielkie zapasy zimowe, urządziliśmy z dniem dzisiejszym

znaczne zniżenie cen

na wszystkich towarach zimowych.

Polecamy:

Modne paletoty zimowe i ulster

dla panów i młodzieńców

M. 8,50 11, 13, 15, 16,50 19,50 21, 24, 27

aż do najpiękniejszych **na jedwabiu i pluszowej podszewce.**

Najnowsze ubrania marynarkowe

M. 8,50 10,50 13,50 16,50 18, 21, 25

aż do najpiękniejszych.

Modne ubrania marynarkowe

obszywane tasiemką — 24, 26, 30, 35, M.

Jupy zimowe od 5—21 mk.

Jupy futrzane 18, 20, 24. 30, itd.

Kołnierze futrzane od **6,00 do 27,00 M.**

Partja okolicznościowa **ubrań surdutowych** z diagonal- kamgarnu lepsze **M. 22,50 28, 33,** aż do najładniejszych gotowe na składzie.

Zachwycające bluskowe surduciki i ubrania kitelkowe

od najtańszych do najeleganciejszych w wielkim wyborze

po zdumiewająco tanich cenach.

Nasz oddział ubrań na miarę jest nadzwyczajny. **Ubrania, paletoty** na miarę pod gwarancją bezbłędnego leżenia.

33,00 36,00 39,00 42,00 48,00 aż do najlepszych.

Kessel & Co., Poznań Stary Rynek 06 parter i I-sze piętro.

Telefon 1302. **Znaczki brązowe.** **Stałe ceny.**

Zachwyconą

będzie Pani dołączeniem tych ładnych podarków do fiołkowego proszku mydlanego **„Goldperle“.** Każda paczka zawiera śliczny prezent. Zważać na nazwę **„Goldperle“.**

Fabrykant: **Carl Gentner, Göppingen.**
Zastępca: **Henr. Dobriner, Poznań.**

541

Wszystko na odpłatę!

Meble towary wyścielane, dywany, firany, kołdry watow. itd. Tygod. raty od 1 mk. pocz.

Konfekcja męzka, damska, dziecięca, futrzane boa, materje na sukn. Tygod. raty od 1 mk. pocz.

Aufricht & Mandowsky

ulica Wrocławska 38. [6015

Bilans — Bilanz

p. 1-go lipca 1908. p. 1. Juli 1908.

		ACTIVA	PASSIWA
1.	Kasa — Casse	387,53	
2.	Weksle — Wechseln	17 409, —	
3.	Ruchomości — Mobilien	479,50	
4.	Zapas towarowy — Waren auf Lager	9 672,—	
5.	Dłużnicy — Schuldner	98 898,37	
6.	Akcye „Banku Związku Spółek Zarobkowych — Aktien der „Bank Związku Spółek Zarobkowych“, Posen	5 000,—	
7.	Udział własny Spółki — Eigenes Geschäftsguthaben der Genossenschaft	500,—	
8.	Udziały — Geschäftsguthaben		7 112,80
9.	Fundusz rezerwowy — Reservefonds		2 550,—
10.	Rezerwa specyalna — Specialreserwe		5 133,54
11.	Banki — Banken		62 000,—
12.	Wierzyciele — Gläubiger		45 673,15
13.	Obligo za niewpłacone akcye — Obligo für nicht eingezahlte Actien		2 500,—
14.	Zysk p. Saldo — Gewinn p. Saldo		7 776,91
		132 746,40	132 746,40

Na 1 lipca 1907 przeszło członków 132
Do 30 czerwca 1908 przybyło członków 14
146
Ubyło przez śmierć 4
Przechodzi zatem na 1 lipca 1908 członków 142
z 143 udziałami, odpowiedzialność zatem członków wyn. 143 000 M.

Auf den 1 Juli 1907 gingen über 132 Genossen
Vom 1 Juli 1907 — 30 Juni 1908 sind eingetreten 14 „
146 „
Während des Jahres sind ausgeschieden durch Tod 4 „
Auf den 1, Juli 1908 gehen über 142 Genossen
mit 143 Geschäftsanteilen; die Gesamthaftsumme beträgt demnach 143 000 Mark.

Schrimm, den 25. November 1908.

„Rolnik“

Einkaufs und Absatzverein

Eingetragene Genossenschaft mit beschränkter Haftpflicht.

X. Schulz **M. Skrzydlewski.** **Fr. Owczarczak.**
w zast. (i. V.) **J. Idaszewski** od - von 1. 10. 07 do - bis 30. 6. 08.

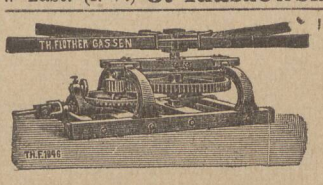

Michał Michałowski,

Poznań, ulica Strrelecka 31.

Skład maszyn i narzędzi rolniczych

Tel. 1445. poleca Tel. 1445.

Młocarnie szerokobijące,

nadzwyczaj lekko chodzące, wymagają siły tylko 2 koni, wydają długą słomę przy dziennym wymłocie 70 do 80 centnarów zboża.

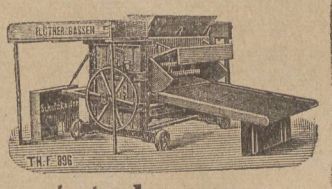

Młocarnie cepowe i kołowe,

z wytrząsaczem lub bez takowego.

Maneże w różnych gatunkach, 1—10-konne, bardzo trwałe, z najlepszego materyału zbudowane.

Sieczkarnie, śrótowniki, siekacze do ćwikły, centryfugi, gniotowniki do kuchu, oraz wszelkie inne maszyny w zakres rólnictwa wchodzące w wielkim wyborze zawsze na składzie.

Części do wszelkich maszyn zawsze na składzie; obliczam takowe po cenach fabrycznych. Odstawa franko do każdej stacyi kolejowej. [6026

Podaję do publicznej wiadom. iż z dniem 21 bm. otworzyłem

restauracją

przy **St. Rynku 27** w Pozn. przy starym Ratuszu, a zatem proszę Szan. Publiczność o zwiedzenie mojej restauracji. 6022
Z szacunkiem **K. Roszak.**

Repozytorjum

w dobrym stanie do składu kolonialnego zaraz do nabycia

Firma W. Becker,
ulica Teatralna 5. 6022

Poszukuje kupna 6005

Gospodarstwa

35—45 mg. i 45—60 mg. odległ. 7-8 mil od Poznania. Zgł. przyjm.
Fr. Losiak, ul. Bramkowa 7. Upr. się o znaczek na odpowiedź.

Rydzyna pod Lesznem

dom nowy, 4 izby wielka góra ewent. jeszcze 2 izby, ogród, 1 mg. roli dla szewca stósowne za 5,600 M. na sprzedaż. Właśc. cegielni **Wandel,** Guhrau Bez. Breslau.

Restauracja w dobr. biegu jest zaraz tanio do kup. **Gościniec** z kram. kolon. i rzeźnict. do tego 4 mg. jest każd. czasu do zadzierż. **Gościniec** dom. do dzierżawy. **Oraz** przyjmuje wszelkie pośrednictwa dzierżawy i kupna. 6006
Proszę o spiesz. zgłosz. li osobiste

A. Balcerek,
Posen W. 3. St. Lazarus.
Prinzenstr. nr. 2 I ptr.
10 minut od centralnego dworca.

Parcelacja!

We wtorek 1 12 08 o g. 10 przed poł. sprzedawać będę w częściach lub w całości **gospodarstwo w Kobylnicy** p. Pozn. 80 mg., ziemia przeważnie pszenna i zupełnie nowe budynki.

J. Białecki, Poznań,
Kaiser Wilhelmstr. 21.

Książki!

najmilszym podarkiem na gwiazdkę, prosimy żądać nasz obszerny **katalog** tenże wysełamy **darmo i franko!**

„GLOBUS“ 5951
I. i J. Mrówczyński,
Rawicz — Rawitsch.

Potrzebni od N. Roku: 6004
Urzędnik g. kaw. na 900 M. **3 pisarzy** g. do zn. hr. dóbr na 300—400 M. **Panna służ.** do hr. domu. **Kasjer, ogrodnik, 3 gospodynie** na 300 do 400 M. **Kucharz, 2 służących** po 400 M. **Szwajcer** ż. **Włódarz** ż. **Kowal** ż. **Nauczyciel, bona, stangret** ż.
Pośrednik posad i dóbr.
Adr. **Władysław Karwat,**
Posen, Bäckerstr. 4. Telf. 2560.

Górnośląskie węgle kamienne

i wszelki materyał opałowy dostarcza w dobrych gatunkach **bezpłatnie w dom każdą ilość pospiesznie i najtaniej** 6008

Carl Hartwig
ulica Colomba 15-20.
Telefon 6, 25, 570.

Potrzebni od stycznia: 6014
Chłopak do kredens. do polsk. dworu. **Foryś** do cugow. stajni. **II służący** do pałacu na 240 M. i liber. **Włódarz** żon. niedal. **Kowal maszyn.** żon. do niem. dworu. **Stelmach** żon. do dw.. **Młynarz** żon. do parow. młyna. **Kucharz** żon. obezn. z ogrod. **Kucharz** kaw. na 600 M. **Służący** strzelec na 300 M. i strzał. **Ogrodnik** kaw. do oranżerji. **Gospodyni** samodz. do dziedz. bez pras. na 400 M. **Fanny sł. Praczki** dworskie. **Gospodynie** z gotow. **Kuchmistrzyni** na 400 M. **Bony. Nauczycielki. Rządca** żon na 1000 M. i dep. **Rządca** kaw. na 1200 M. **Pisarz** do podw. i do pola pod dyspozycją.
Proszę o spieszne zgłoszenia
Pośred. posad. (Stellenvermittler)
Franciszek Niedzielski,
Posen, Wienerstr. 6 pt. Telf. 1036.

Sala Miczynsky'ego

ul. Zwierzyniecka

w każdą niedzielę **TANIEC.**

(Dodatek)

Nakładem i drukiem Fr. Chocieszyńskiego w Poznaniu. — Redaktor odpowiedzialny Franciszek Laurentowski w Poznaniu.

Co jest prawdą?

Prawdą jest iż dom Rudolfa Petersdorffa „Pod Wielką Fabryką“ jest największem przedsiębiorstwem tego rodzaju **w całych Niemczech!!!**

Prawdą jest iż dom Rudolfa Petersdorff'a „Pod Wielką Fabryką“ zatrudnia przeszło 200 polskich krawców i krawczyń, przez co zapewnia im całoroczny dobry zarobek. —

Prawdą jest iż dom Rudolfa Petersdorff'a „Pod Wielką Fabryką“ wypłacił przez cały ostatni rok okrągło

200 995 marek

zarobku, która to suma przyczyniła się bezpośrednio do podniesienia dobrobytu miasta Poznania!!!

Prawdą jest iż każdy odbiorca, który raz poczynił zakupna w domu Petersdorff'a „Pod Wielką Fabryką“, tak był rzetelnie obsłużonym, iż od tego czasu gdzieindziej nie kupuje, jak tylko u niego!!!

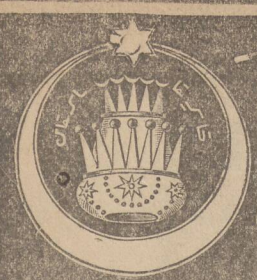

Papierosy
z fabryki
SULIMA
są najlepsze.

Produkcya roczna przeszło 250 milionów.

Jedyna
Jeneralna ajentura i główny skład
S. Zychliński
w Poznaniu. 5003
Cygara w największym wyborze.

Nie kupujcie raz taniej!!

na cały świat wysełam zegarki z 5-let **piśmienną gwarancyą,** i już **dokładnie obciągane** i na minutę **uregulowane.** Dowodem liczne z całego świata zamówienia i podziękowania. — Kto nie kupi, toć trudno, sam sobie szkodzi.

Zegarek cyl. nikl. kluczykowy 6 kamieni . . . . . 5,40 M
Zegarek cyl. nikl. klucz. 6 kam. 2 złocone brzegi . . . . 5,90 „
Zegarek pryma czysto-srebrny 6 kamieni, 2 złocone brzegi 7,75 „
Zegarek pryma masyw, czysto srebrny, 10 k., 2 zł. brzegi 9,85 „
11,75 „

Najpiękniejsze z wizerunkiem **Matki Boskiej** bardzo trwałe, i ciężkie, masyw czysto srebrne zegarki na 10 kamien, 2 złote brzegi, pryma werk już po **12**,00, **14**,00, **16**,00 mk. Nikl. rem. bez gwarancyi zegarki po 2,35, 2,95, 3,50 mk., czarne stalowe mk. 4,20, Budziki po mk. 1,85 **Cenniki** około 3000 illustracyi na zegarki, łańcuszki, pierścienie oraz noże, brzytwy, kosy, rewolwery, portmonetki, harmoniki, skrzypce, flety, klarnety wysyłam kardemu **darmo i franko.**

Adr.: **M. Danecki, Poznań**
Posen, Bismarkstr. nr. 2.

Dr. Thompson'a

proszek mydlany
najlepszy w użyciu, najtańszy i najdogodniejszy w świecie środek do prania.

3993
Wszędzie do nabycia.

F. Raczkowski

Poznań, ul. Nowa. Bazar.
Telefon 1629. **Telefon 1629.**
poleca po cenach niskich
Materye na suknie, płótna, stołowiznę, bieliznę gotową, dywany, chodniki, flanele, linoleum i t. d.
Wybór wielki!
Próby wysyłam na żądanie.

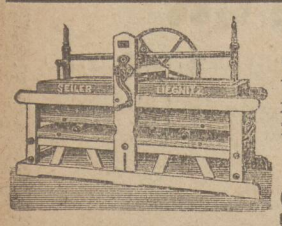

Połyskującą bieliznę

osięga się przez moje niezrównane magle wszelkiego rodzaju ręczne i pędzone siłą, rozmaitej wielkości najnowszej konstrukcji 2 letnia gwarancja, bardzo lekko i bez łoskotu chodzące. (Spłata ratami)
Patenty i D. R. G. M.
Seiler'a fabryka maszyn **w Lignicy (Liegnitz) 49.**
Dyplomowana najwyższemi odznaczeniami, domowe magle rozm. rodzaju. Zastępca **St. Kaiser, Poznań W. 3.** Nowa Ogrodowa 46. Fabryka i składy Poznań W. 3 ul. Głogowska 46 przy centr. dworcu. Fabr. i miejsce wystawy Poznań W. 3 ul. N. Ogrodowa 48. Hardenbergschloss.

Miechy

kowalskie
maszyny do wiercenia, kowadła, śrubsztaki, klupy, młoty
i wszelkie narzędza dla kowali-maszynistów poleca pod gwaranc. i po tanich cenach

T. Krzyżanowski,
Poznań, ul. Szewska 17.

Magazyn mód lepszej gotowej garderoby męzkiej i dla chłopców

pod firmą:

GEORG LAUFFER, Poznań Stary Rynek 93

udziela z powodu gwiazdkowej wyprzedaży

12 procent

które zaraz przy kasie będą gotówką wypłacane.

Polecam stósowne jako podarek gwiazdkowy po **jak najtańszych cenach:**

Paletoty męzkie i dla chłopców | **Ciepłe jupy. Spodnie pojedyńcze**
Ubiory męzkie i dla młodzieńc. | **Jupy kożuchowe**
Peleryny dla panów i młodz. | **Szynele — Futra**
Kolorowe kamizelki | **Szlafroki.**

12 0/0 Szczególnie polecam zakład mój do wykonywania lepszej garderoby na miarę, bo jak powszechnie wiadomo, jestem praktycznie uczonym krawcem i sam przykrawam. **12 0/0**

Georg Lauffer, Poznań Stary Rynek 93
mistrz krawiecki. 6003

Nieprześcigniony jest
gwarantowany nieszkodliwy bez klorku bez tarcia
Persil
zupełnie bezpieczny bez deski do prania bez szczotkowania
najmodniejszy środek do prania stósowny do każdej metody prania
Henkel & Spt., Düsseldorf
do nabycia po wszystkich składach drogeryjnych i kolonialnych
oraz handlach mydła.

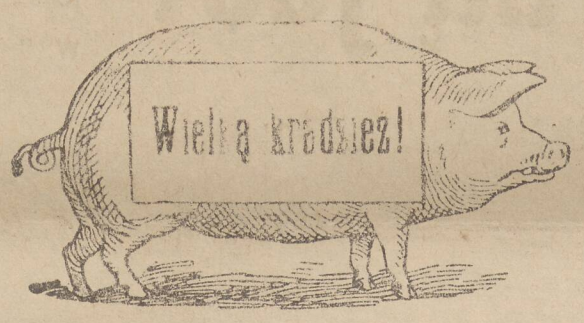

własnej kieszeni popełnia ten, kto nie używa do chowu i tuczu świń jedynej prawdziwej domieszki **Susolu.** Świnie pasione domieszką **Susolu** lepiej źrą, prędzej się tuczą i co ważniejsze, nie podlegają żadnem zaraźliwem chorobom, jak czerwonce, pomorowi, sztywnieniu i rozmiękczeniu kości.

Domieszka **Susolu** kosztuje dziennie kilka fenygów, a odrzuca na trzodzie marki i talary. Setki podziękowań świadczą o dobroci tego fabrykatu. 3874

Susol jest do nabycia we wszystkich składach, drogerjach, i aptekach, lub też wprost z chemicznej fabryki **Susolu w Poznaniu,** adres do listów:

Chemische Fabrik des Susol, Posen W. 16.

Susol kosztuje w paczkach po 1 f. 40 fen., 2 f. 75 fen., we workach po 10 f. 3,50 mk., 25 f. 7 mk., 50 funt. 13,50 mk., 100 f. 25 mk. franko do najbliższej poczty lub stacyi kolejowej, zamawiającego 10 f. wysyła się pocztą, większe ilości koleją. Upraszamy o dokładny adres i podanie stacyi kolejowej, do której mamy **Susol** wysłać. Kto przyślę pieniądze naprzód nie płaci koszt. zal.

Uczonym

literatom, ludziom sportowi się oddającym, oraz i innym, zaleca się do polepszenia ogólnego zdrowia, do podniesienia apetytu i sił żywotnych używanie

Somatose

nową w formie płynu, słodką i wytrawną.
Do nabycia w aptekach i drogerjach

Oszczędności

przyjmuje podpisany Bank na oprocentowanie w każdej sumie i każdego czasu i płaci

5 od sta

przy półrocznem wypowiedzeniu i oblicza procent od dnia wpłaty.

Adresować trzeba tak:

BANK PARCELACYJNY
e. G. m. b. H.
w Kościanie — Kosten
Provinz Posen.

Kanapy

garnitury pluszowe materace wyrabiane w własnej pracowni pod długoletnią gwarancją, oraz

meble

szafy, szafki do bielizny, łóżka, krzesła, lustra itd. po rzeczywiście nizkich lecz stałych cenach.

Fr. Krzyżagórski, Św. Marcin 5|6. obok kościoła.
Wyprawy całkowite jaknajtaniej
Zasada: Większy obrót, mały zysk. Upr. uprzejm. zważać na nr. i firmę.

Hurtowny skład pierza. i kwapu

Matzdorff & Zerkowski,
Posen,
wysyłają franko za zaliczką poczt.

pierze na pościel:

10 f. pierza dart. za 10 M. i za 15 M
10 f. „ „ lepszego „ 20 „
10 f. „ „ białego „ 25 „
10 f. „ „ bardzo dob. „ 30 „
10 f. „ „ nadzw. dob. „ 35 „
z naszych gęsi.

Kwap i pierze niedarte
po rozmaitych cenach,
Zawsze świeże na składzie.
Próby bezpłatnie i franko.
Wrazie przesyłka nie dopisze wymaganiom, odbierzemy takową z powrotem.

1/1 beczułka 450-500 najwyborniejszych tłustych

śledzi solonych

o wyśmienitym smaku, za mk. **13.** Pół beczułki za mk. **7.** Puszka pocztowa mk. **2.** Oryg. beczka najlepszych śledzi z ikrą i mleczem około 1100-1200 sztuk mk. **36.** 1/1 beczułkę około 44 kg. za mk. **13,**50. Pół beczułki około 22 kg. za mk. **6,**75. Sądeczek pocztowy najwyborniejsz. **ruskich sardynek** mk **2.** 4-litrowa puszka najwyborniejszych **śledzi opiekanych** mk. **2.** 5 puszek mk. **9.** 10 puszek mk. **16,**50. Najwyborniejszych **tłustych bytlingów** pudło 10 funtowe mk. **3.** Przesyłka za pobraniem pocztowem.

Opakowanie darmo.
Otto Stöwer, Grimmen 3.
(Ostsee.) 4380

Piszcie i zamawiajcie po polsku!

Psy

najśliczniejsze rasy wszystkich możebnych gatunków najtańszą dostawę z poręką bez błędów zdrowego dostarczenia, czystokrwiste, a I-sza dresura do wszystkich polskich krajów
na 14 dni na próbę.
Swiatuznajomy eksport wszystk. zwierząt
„Zoologiczny ogród"
Pracha — Czechy
Smichow królewska trida 19
dostarczamy największe psy olbrzymy do stróżowania i obronę najmocniejsze ochrońce przeciwko napadom a wtargnięciu prawdziwe białe czerwone srokate, bernadyny czarne, Nowofundlandzkie, żółte Leonbergy, dogi, szkockie psy owieckie angielskie, Bulldogi, daksle, foxteriery.
Ceny od 50 do 140 koron dostawa 15 koron. Jako też
najmniejsze damskie psiaki karliczki, rafliczki spiczliczki, jedwabne pinczliczki, buldoczki hyszpaniele i japońskie chin.
Ceny **od 40 — 90 koron**
dostawa 8 koron.
Tak samo 5586
wszystkie gatunki Ia dresowanych psów myśliwych, najlepsze legawcy na ptactwo błotne, na jelenie dzikie wieprze itd. Ceny od 70 do 140 koron dostawa 12 koron. Zadatek 1/3 ceny jest koniecznym przysłać naprzód. Jeżeli się przyszle całą sumę ceny kupna, dostarczę psa wypłaconego z skrzynią i naszyjnikiem. Adresa:
„Zoologicka zahrada" Praha — Smichow Kralewska 19 Czechy. Dyrektor J. U. C. Karol L. Kukla. Setki piśmiennych podziękowań z polskich krajów, z Galicji z Poznania i Królestwa. — Proszę pisać zamówienie tylko po polsku.

Ważna wzmianka dla gospodyń!

mydło • Ascha •

posiada najdoskonalsze przymioty innych wielce wychwalanych mydeł i środków do prania i dla tego jest i będzie

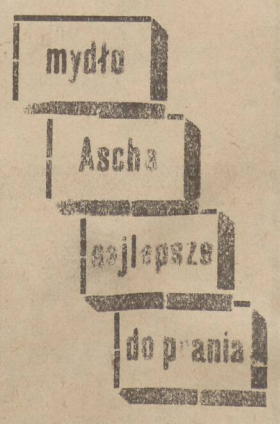

Włosy damskie w olbrz. wyborze jako: Warkocze od 2 mk. do 20 mk., podkładki od 30 fen. Podkładki z dług. włosami od 3 do 12 mk. i t. d. poleca

Stanisław Wenzlik,
6 razy premiow. w Paryżu w Londynie i t. d.
Poznań 4964
ul. Wilhelmowska 19
zważać na nazwisko i nr. ulicy, aby zawodu uniknąć.
Zamówienia z prowincji wykonuję odwrotnie, własne wyczesane włosy mogą być wypracowane.

FOLWARK

ok. 450 mg. zdrowej żytn, ziemi i łąk dobrze zagospod., ze zapas., żyw. i martw. inwent., pół mili od Poznania przy bruk. drodze, pięknie położ. jest przy małej zalicz. gotówką lub w hipot. na sprzed. lub zamianę przy dopł. na gospodarstwo lub posiadł. w Poznaniu albo większ. mieście na prow. Zgł. pod **S. S. Dombrowka** Postl.

Najlepsze źródło zakupu
na
Futra męzkie i damskie

Jopy futrzane,
kalesony futrzane, kamizelki futrzane,
czapki karakułowe,
czapki bobrowe i sylskinowe,
worki futrzane i koce
jest
Dom konfekcyjny
S. Brzeskiego
Poznań, Stary Rynek 61.
Telefon 603.

Sprzedaję po cenach zniżonych:
wielkie zapasy
Paletotów zimowych i jop,
Płaszczy, szynneli, peleryn.
Garderoba dla chłopców w wielkim wyborze.

Towar tylko doborowy.

Długoletnia egzystencja mej firmy jest najlepszym dowodem rzetelności.

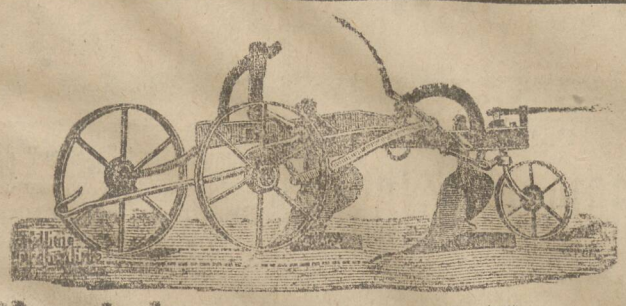

Pługi dwu- i trzyskibowe.
Patentu Schütz & Bethke, najnowszej konstrukcyi.

Każdy z tych pługów jest tak urządzony, iż w razie potrzeby można go użyć jako dwu- lub trzyskibowy. Dotychczas sprzedałem ich około 3900, co najlepszem jest poleceniem.

Patentowany pług
„Fenix"

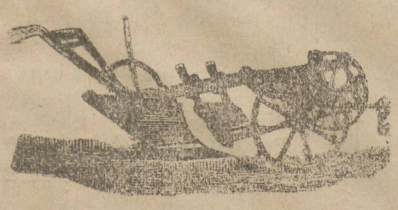

piętrowy samochód do głębokiej órki. Bardzo rozpowszechniony, zaleca się **lekkim chodem i szybk. a łatwym** sposobem ustawiania głębokości órki.

Główny reprezentant na W. Ks. Poznańskie

Adres do listów: **A. Bryliński** Poznań — Posen.
A. Bryliński,
Adres do telegr. **A. Bryliński** Posen.

Poznań, ulica Rycerska nr. 11-a.
Telefon nr. 69.

Skład machin i narzędzi rolniczych, krajowego i zagranicznego wyrobu. Części zapasowe do pługów i rozm. machin.
Pracownia do napraw.

Słuchajcie!

Wybornego i przyjemnego smaku i przewyższającej jakości są obie margarynowe marki
„Siegerin i Mohra"
równają się one w zupełności najlepszemu masłu mleczarskiemu
Jedyni fabrykanci:
A. L. Mohr, Tow. akc. Altona - Bahrenfeld
Główne Przedstawienie:
[illegible]

OTTO BERLOWITZ
w Poznaniu
poleca bajecznie tanio!
Hafty, koronki, tiule, wstążki, skarpety, trykotaże, rękawiczki, nici bawełn. itd.
Największe źródło zakupna towarów białych i krótkich hurtownie
tylko ulica Szeroka nr 23.
Prawdziwe korale. Najlepszy fabrykat nici maszynow.

Hurtownie. Detalicznie.
Mydła, sody, mączki
Świece, szczotki,
wszelkie artykuły do prania i oświetlania w wyborowych gatunkach
po nizkich cenach poleca
Centralna Drogerya
Telef. 238. **J. Czepczyński** Telef. 238.
Skład detaliczny
Poznań, Stary Rynek 8
Magazyny hurtowne ul. Południowa 3.

Choroby męzkie
i słabość nerwów. **Uwieńczony,** bardzo pouczający poradnik przez specjalistę Dr. med. **Rumlera,** zapobiegający i leczący wycięcznie **muzgu** i **krzyża pacierzowego,** jak również **nerwów płciowych,** skutków **rujnujących nerwy namiętności i ekscesów i wszystkich równomiernych tajnych cierpień. Dla każdego mężczyzny** prawdziwie nieoceniony, zdrowotnej korzyści. Korespondencye uprasza się po niemiecku lub francusku. Za **mk. 1,60** w znaczkach pocztowych franko przesela **Dr. Rumler** Lachf., **Genf 378** (Schweiz).

Hansena
piece z ogniem nieustającym do antracytu wedle ryciny.
Piece
iryjskie do każdego paliwa, praktyczne z powodu oszczędności opału i dobrej regulacji

Nr.	21.	22.	23.	24.	26.	28.
mk.	**19.**	**21.**	**25.**	**29.**	**38.**	**55**

włącznie 2 rur 2 kolan franko do każdej stacji kolejowej.

Naftowe piece
do ogrzewania **bez rur** bardzo prakt. po **22,50, 25,00** i **30,00** za sztukę.

Saneczki dla dzieci.
Dzwonki do sań.
Łyżwy
Łóżka żelazne dla dorosłych i dzieci.

Nr. **955** kosztują:
Umywalki, bidety i klosety
hermetycznie zamykane.
3,00 M. za sztukę.
Maglownie
angielskie, pokojowe i stołowe oraz **maszyny do prania** poleca
Firma T. Otmianowski, Poznań
Telefon 565. **Telefon 565.**

Kasa oszczędności
Banku Rolniczo-Przemysłowego
Kwilecki, Potocki & Sp.
Przyjmuję na oprocentowanie wkładki każdej wysokości, **1 mk.** począwszy i płacą od **3** do **4 i pół proc.** wedle umowy.

Conrad Tack & Co.

Burg p. Magdeburgiem

Nadzwyczajna wyprzedaż gwiazdkowa

Wielka partya w cenie częściowo o 20% zniżonego obuwia.

Męzkie kamasze z skóry do szuwaksu 3.90 M.
z obsadą, doskonałe buty nie do zdarcia . . .

Męzkie kamasze 4.90 M.
gładkie w rzetelnem wykonaniu . . . . . .

Męzkie Boxhorse kamasze do sznurowania i na 6.90 M.
sprzączkach, eleg. obuwie na ulicę . . . . . .

Męzkie kawasze prawdziwe Boxcalf 7.75 M.
do sznurowania, znakomicie do nogi dopasowane

Damskie prawdziwe Boxcalf buciki do sznurowania 5.90 M.
niedoścignione w tej cenie . . . . . .

Damskie praw. Boxcalf buciki do sznurowan. 10.50 M.
oryginalne (Goodyaer Welt) bez konkurencji

Damskie cielęce lakierki z sprzączkami 3.90 M.
i ładną kokardą, eleganckie . . . . . .

Damskie kalosze prawdziwa ruska marka 3.45 M.
cena wyjątkowa . . . . . .

Zupełnie bez konkurencji, niedoścignione w najlepszem, rzetelnem wykonaniu i po możliwie najtańszych cenach są nasze marki specyalne.

Kamasze męzkie cholewkowe 8.50 M.
w Ia gatunkach M. 12,50 10,90

Kamasze męzkie na gumach 9.20 M.
gładkie, eleg. obuwie do sznurow. M. 12,50 10,80

Kamasze męzkie z sprzączkami z doskonałego materjału 9.80 M.
w wygodnych prakt. fasonach M. 15,50 12,00

Kamasze męzkie na gumach i sznurowane Ia Boxcalf lub Chev. 12.50 M.
oryginalne „Goodyear Welt" M. 16,50 15,50

Męzkie kamasze z sprzączkami z prawdziw. kożuchem 13.00 M.
podszewką, elegancki ciepły bucik na ulicę

Męzkie kamasze najeleg. lakierkowe, cielęce na gumie i sznurowane 16.50 M.
najładniejszy but balowy

Kamasze z sprzączkami z wielbłądzią podszewką
najwygodniejsze

dla panów	pań	dla dzieci
5.00 M.	4.50 M.	3.20 do 2.25 M.

Skład w Poznaniu:

ulica Kramarska 19-20.

Kto tych nadzwyczajnych korzyści niniejszej nadzwyczajnej sprzedaży nie spamięta, sam sobie szkodzi.

Buciki dla chłopców i dziewcząt
do sznurowania i na guzikach, z doskonałej koniny, mocne obuwie szkolne
wielkość 25|26 2.45 m. 27|30 2.95 m. 31|35 3.45 m.

Obuwie dla chłopców i dziewcząt
do sznurowania, Boxhorse, elegancki szeroki fason
wielkość 25|26 3.50 m. 27|30 4.00 m. 31|35 4.50 m.

Domowe trzewiki ze skóry czarne i kolorowe, ciepło odpodszewkowane
dla panów 2.95 m. dla pań 2.45 m.

Damskie filcowe trzewiki domowe 1.45 m.
z wszczep. plusz. i mocną podeszwą filcową

Damskie Melton trzewiki z skórk. podeszwą 98 f.
i nizkim obcasem stebn. nadzwyczaj tanio

Pluszowe pantofle z mocną podeszwą skórzaną dla panów 1.15 m.
dla pań 95 f.

Pantofle filcowe z filcową i linol. podeszwą
dla panów 1.20 dla pań 95 l.

Damskie pantofle Melton eleganckopodszewk. 1.00 m.

Damskie pantofle Melton
we wszystkich wielkościach tylko 28 f.

Dziecięce pantofle Melton z uszami 73 f.
w zachw. kolorach wielkość 19—24

Pantofelki dziec. Melton z skórk. czubk. i skórk. podeszw. w. 14—24 98 f.

Specyalne polecenie: Kalosze

dobr. gat.	męzkie	damskie	dla dziewcząt	dziecięce
	2.95	1.95	1.65	1.25

Kalosze damskie prawdz. petersb, tylko 3.45 m.

Damskie buciki sukienne z obsadą skórkową, 7.25 M.
ciepło futrowane ładny fason

Damskie buciki skórzane ciepło futrowane 8.75 M.
na guzikach i sznurowane 9,00

Damski bucik sznur. i na guzik. 12.00 M.
Boxc. z pr. koż. podsz. eleg. ciepłe b. na ul.

Damskie buciki Chevr. i Boxcalf 12.50 M.
or. G. Welt bardzo el. fas. 14,50 mod. 13,75

Kamasze dla chłopców sznurowane szer. m. fason 9.80 M.
wielk. 36|37 8.80 M. 7,60 38|39 9,40 8,20 40

Buciki dla dziewcząt sznurowane 8.50 M.
szeroki modny fason wielk. 36/38

Trzewiki domowe i do podróży
z wielbłędzią podszewką nadzw. ciepłe

dla panów	dla pań	dla dzieci
4.00 M. 2.90 M.	3.40 M. 2.40 M.	2.00 M.–1.45 M.

Mieszkam teraz przy ulicy Wiktorji 14 I piętro.
Antoni Koczwara, lekarz-dentysta
specjalne zastosowanie metod **usunięcia bólu** przy plombowaniu w prawianiu i rwaniu zębów.

Tanio! **MEBLE** Tanio!
po nader nizkich cenach. 4526
W. Mierkiewicz, Poznań Wielkie Garbary 40. Przystanek koleji elektrycznej.
Korzystne kupno przy całkowitych wyprawach.
Meble li tylko **z dobrego materjału pod gwarancją**
Proszę się przekonać!

Pierwszorzędny zakład dentystyczny
M. KANIASTY
POZNAŃ, plac Piotra nr. 3 I piętro
Przyjmuje przed południem od godz. 9—1, po południu od godz. 3—6.
Sztuczne zęby, plomby złote itd.
po cenach nader przystępnych
Praktyka od roku 1890. 5345

Kram
kolon. delik., mąki i ospy w pow. mieście. od 40 lat zaprow. z wszelk. urządz. kupieck., z 2 wyst. okn. i wystarcz. pomieszk. jest od 1-go stycznia 09 na 6 lat do wydzierż. Dzierż. roczna 1 100 M. bez odstępn., towar. nie potrzeba objąć. Zgł. przyjm. **Jan Sowiński** Ostrów (Ostrowo) Kalischerstr. 39a Telefon 173. 5974

Mniejszy
handel kolonialny
jest zaraz do sprzed. Gdzie? wskaże eksped. Wielkopol. pod nr. 5936.

Poszukuje się od Nowego Roku lub później dzierżawy 5879
gościńca lub **kramu**
z kilka mg. roli. Jedynie w wielkiej wsi gdzie kościół i szkoła. Łaskawe oferty proszę nadesłać do eksped. Wielk. pod nr. 5879. Agentów się wyklucza.

RESTAURACJA
w dobr. biegu z pełn. wyszynk. jest z pow. innego przedsięb. każdego czasu do sprzed. Zgł. przyjm.
B. Szymański, Poznań, ul. Wodna 15 I ptr. 5899

---

2 repozytorje
z 23-ma szufladami zaraz do sprzed. **Wodna ul. 27** w skł. cygar B. Holza. 5892

Oberża
w powiat. mieście, róg rynku, z wielk. zajazd., podwórz. i stajniami i wystarcz. pokojami dla gości, tylko wiejska klientela, rocznie będzie sprzed. 30 wielk. beczek okowity, 25 beczek jabkow. wina, 150 beczek piwa, oprocz lepszych trunk. i cygar. Interes istnieje od 60 lat, jest z pow. choroby i starości od żydów do nabycia. Cena kupna 105000 M., wpł. 25-30000 M. reszta stała hyp. ureg. na dł. lata. Zgłoszenia przyjmuje 5973 **Jan Sowinski,** Ostrów ul. Kaliska 39a. Telefon nr. 173.

Szukam dzierżawy
interesu kolonialnego
połącz. z wyszynk. restauracją lub destylacją od 1. 1. 09. lub zaraz, najchęt. w mniej. mieście przy gr. **J. Całkosiński,** Kępno.

Pewna egzystencja!
W mojej nowej kamienicy w której znajduje się 38 lokatorów przy ożywionej ulicy jest
kram rzeźnicki
z mieszk. i warsztat. do wynajęcia. Zgłoszenia przyjmuje ekspedycja Wielkopolanina pod nr. 5978.

Oberża
świetnie prosp. z kompl. urządz. włącznie 8 łóżek dla obcych jest do sprzedania. Zgłoszenia do ekspedycji Wielkopol. pod nr. 5975.

Gospodarstwo
korzystne ok. 48 mg. wtem 9 mg. łąki, budynki nowe, bydła 8 szt. i 2 konie mam zamiar z pow. stós. familijn. za cenę 15000 M. sprzedać. **W. Boliński,** Rehthal p. Nekla.

Słodziny browarniane
pożywna pasza dla krów dojnych i trzody chlewnej, po 1 mk. za centnar poleca 5921
Z. Badurski, Poznań Posen W. 3. Aleestr. 2.

Pożyczki pieniężne
każdemu i w każdej wysok. za rozm. gwarancją, odpłata ratami uskutecznia najszybciej
A. Engler, Gdańsk — Danzig Hundegasse 65. Znacz. na odpow.

UCZNIA
potrzebuje do mego handlu kolonialnego, win i destylacji od Nowego Roku lub wcześniej.
B. Pińkowski
w Strzelnie. 5960

Krawcowe
na spodnie cajgowe znajdą stałe zatrudnienie przy wysokiej płacy **K. Kużaj,** W. Garbary 19. Fabryka garderoby męskiej.

Pomocnik
potrzebny zaraz na czas gwiazdk. **Wł. Jezierski, Śrem** skład delikatesów i korzeni.

Poszukuje miejsca
dla syna chcącego się wyuczyć **ślusarstwa** od 1 stycznia 09. Zgł. **N. 100. Wielichowo** p/W.

Potrzebny zaraz
pomocnik leśny
kawaler znający dokładnie swój zawód, biegły w polskim i niemieckim języku jak i piśmie. Warunek znać i dobrze trąbić wszystkie sygnały myśliwskie. Zgłosz.
HUBERT
Nadleśniczy 5976
Iwno p. Kostschin.

Potrzebny na wieś zaraz lub od 1-go kwietnia 1909
kowal-maszynista
z czeladnikiem,
umiejący dobrze prowadzić lokomobilę i obeznany z maszynami. Również znajdzie tamże stałe zatr.

---

stelmach
mający, ile możności własnego zaciężnika. — Zgłoszenia (przyczem dołączanie znaczków na odpowiedź się uprasza) przyjmuje ekspedycja Wielkop. pod nr. 5945.

Czeladnik młynarski
może się zgłosić zaraz na wiatrak w Żydowie pod Rokietnicą. Zgł. przyjmuje **W. Wojtasiak.**

GORZELNIK
młody pomocnik, może się natychmiast zgłosić do Zarządu gorz. **Dom. Kotowo, p. Graetz.**

Browar Ernst Engelhardt Nast.
Towarzystwo akcyjne
Berlin — Pankow
Największy browar piwa słodowego
Piwo słodowe karmelowe
Bezalkoholiczny, dyetetyczny war specyalny
Jako napój stołowy
bardzo polecenia godny
Cena za butelkę 16 fenygów.
Skład główny na Poznań i okolicę u
Juliusza Gohlke skł. piwa
Poznań, ul. Lipowa 4.

Służący - strzelec
kaw. potrzebny od N. Roku. Nadesłać krótki bieg życia i świadectwa w odpisie do 5910
Dom. Redgoszcz, p. Bambachin.

Od 1-go kwietnia 1909 poszukuje
włodarza
ze zaciągiem.
Kołodzieja
z pomocnikami lub uczniami
na wysokie zasługi i deputat.
Dom. Lindenberg
bei Schmentau W. Pr. 5980

Hygienische
Bedarfsartikel. Neuest. Katalog mit Empf. viel. Aerzte u. Prof. gratis u. fr.
H. Unger, Gummiwarenfabrik, Berlin NW., Friedrichstrasse 91/92

Nakładem i drukiem Fr. Chocieszyńskiego w Poznaniu. — Redaktor odpowiedzialny Franciszek Laurentowski w Poznaniu.